

עדכוני תפוצה של שום הגליל בישראל

אורי פרגמן-ספיר, [הגן הבוטני האוניברסיטאי, ירושלים ofragman@013.net](mailto:ofragman@013.net)

שום הגליל *Allium meronense* הוא צמח אדום בישראל. המאמר מציג עידכון אודות המעמד הסיסטמטי של המין ומביא נתוני תפוצה חדשים מישראל.

=====

שום הגליל *Allium meronense* תואר בשנת 2011 כמין חדש למדע בעל אזור תפוצה מוגבל בגליל העליון ואתר נוסף בדרום לבנון (Fragman & Fritsch, 2011). שום זה זוהה בעבר כ-*Allium asclepiadeum* (מין שתואר מדרום טורקיה), אולם נכלל לבסוף תחת **שום שחור** *Allium nigrum* בפלורה פלסטינה ובחוברת רת"ם המוקדשת לסוג שום (קולמן, 1985, 1986). קבוצת **שום שחור** והמינים הקרובים לו במזרח הים התיכון מראה שונות גבוהה, ופניה קולמן ז"ל, מומחית בין-לאומית לסוג מהאוניברסיטה העברית, כינסה את חלקם תחת מין אחד - **שום שחור**. **שום שחור** הוא צמח ים-תיכוני הנפוץ בעיקר באזורי חקלאות מסורתית בקרקעות עמוקות, לאורכו של כל אגן הים התיכון מספרד ועד לקפריסין. במחקר מולקולרי חדש על **שום שחור** וקרוביו נמצא כי שום הגליל אינו קרוב ל**שום שחור** האמיתי (במובן הצר), אך קרוב מאד לאוכלוסיות **שום מזרחי ולשום הנגב** בארץ. זוהי כנראה סדרה של שלושה מינים ויקריים המחליפים את זה את לאורכה של ישראל: **שום הגליל** בחבל הים-תיכוני, **שום מזרחי** בחגורת ספר **ושום הנגב** במדבר (Fragman & Fritsch, 2011). כמו כן נמצא כי **שום הגליל** שונה מהמין *Allium asclepiadeum* כפי שנחשב בעבר ועל כן תואר כמין חדש.

איור 2. שום הגליל בהר מירון, 25-3-2008, צילם - אורי פרגמן-ספיר ©

ממש לפני פרסום תיאורו של **שום הגליל**, הוא נכלל בשמו המקורי *Allium* *asclepiadeum* כצמח אדום בספר האדום לצמחים בסכנת הכחדה בישראל (שמידע ואחרים, 2011). בספר מצוין שהוא מצוי רק בגליל העליון ב-23 אתרים, רובם ככולם סמוכים אחד לשני מגוש הר מירון ומזרחה לאזור הר כנען, כרם בן זמרה, עלמה, ריחניה ומלכיה. עוד הוחלט בספר האדום על שימוש בשמו ההיסטורי העברי של הצמח - **שום הגליל**, המופיע במגדירי הצמחים הראשונים לצמחי אזורנו (איג ואחרים, 1948, 1965).

אתרים חדשים : לשמחתנו, בשנים האחרונות הצמח נמצא בעוד שני אתרים חדשים :

1. הר קטע בחרמון הנמוך, הצמח אותר על ידי עירית קובצ'י וחבריה זוהה בוודאות על ידי המחבר ממש ליד הישוב נמרוד בתאריך 27.4.2013, נ"צ 270273/794447, רום 1070 מ'. נמצאו פרטים בודדים במצב של סוף פריחה

בשולי שטח טבעי. הצמחים סבלו מדריכה של מטיילים ובקר.

איור 3. שום הגליל בהר קטע, 27-4-2013, צילם - אורי פרגמן-ספיר ©

2. תצפית מפתיעה ביותר של נסים פרימו מנבי סמואל הייתה בתאריך 15-3-2010 מגבול שומרון ויהודה, (נ"צ 217847/638181, ברום 845 מ'). הוא דיווח על צמחים במצב של שיא פריחה. גם כאן אותרו פרטים בודדים שלא פרחו בעקביות בכל שנה אחר כך. הופעתו של המין הצפוני הזה מהגליל והחרמון הנמוך בדרום השומרון היא עדות לתקופה קרה יותר בה צמחיה צפונית פלשה דרומה. בהתחממות האזור באלפי השנים האחרונות רוב הצמחים הצפוניים אוהבי הקור נכחדו ומספר מינים שרדו בפסגות ההרים, כאלה הם **אלוני התולע וגרניין הלבנן** שתועדו

איור 4. שום הגליל בנבי סמואל, 15-3-2010, צילם - נסים פרימו ©

כיצד נזהה את שום הגליל ?

שום הגליל משתייך לסקציית *Melanocrumyrum* בסוג **שום**. מיני סקצייה זו בעלי עמוד תפרחת עגול ועבה. לנדני העלים החבויים מתחת לפני הקרקע, כמו כן לעליהם אין ריח שום האופייני במעיכה כמו לרוב מיני השום המשתייכים לסקציות אחרות בסוג. **שום הגליל** הוא צמח זקוף בגובה 20-30 ס"מ (**שום שחור** גבוה יותר 25-60 ס"מ). הפרחים פתוחים לרווחה, דמויי כוכב, בעלי שישה עלי עטיף לבנים. עלי העטיף אצלם (לא ביצניים כמו **בשום שחור**), אורכם 8-15 מ"מ (**בשום שחור** קצרים יותר). ששת האבקנים קצרים מהעטיף באופן ניכר, בדרך כלל מגיעים למחצית מאורכו או אף פחות מכך. זירי האבקנים משולשים, בעלי בסיס ארגמני הנראה כפס או טבעת או שכל הזיר ארגמני; בניגוד ל**שום שחור** בו הבסיס הארגמני מבהיר בהדרגה כלפי מעלה. במרכז הפרח יש שחלה ירוקה כהה המשנה את צבעה בעת הפריחה לארגמן כהה, נוטה לשחור מבריק (בדומה ל**שום שחור**).
אנו קוראים לחובבי הצמחים לנסות ולאתר את הצמח באתרים חדשים, במיוחד בפסגות השומרון, אולם גם במרחבי הגליל העליון.

איור 5. שום הגליל בגן הבוטני בגבעת רם, 11-3-2013, צילם - אורי פרגמן-ספיר ©

איור 6. שום הגליל בגן הבוטני בגבעת רם, 8-4-2012, צילם - אורי פרגמן-ספיר ©

שמירת טבע

בספר האדום סוכם מצבו של **שום הגליל** וגם ניתנו המלצות לשימורו (שמידע ואחרים 2011). זהו מין צר תפוצה בעל 23 אתרים צפופים בגליל העליון ועוד 2 אתרים חדשים בחרמון הנמוך ובדרום השומרון, כפי שדווח כאן. אוכלוסיות השוליים שלו בשתי הגלילות הנוספות אינן שמורות ונמצאות בסכנה ממשית בשל מספר הפרטים הקטן שבהן ובשל הפרעות דריכה ורמיסה, אם זה על ידי מטיילים ופרות בהר קטע ואם זה בשולי מכלאות עיזים של בדווים בנבי סמואל. רצוי מאד לסקור שוב את שני האתרים על מנת לקבל אומדן מהימן של מספר הפרטים בהם. מומלץ גם לחזור לאתרי **שום הגליל** בגליל ולסקור את אזורי השוליים שלהן, יתכן שימצאו עוד אתרים. כמו כן מומלץ (למורשים), לאסוף זרעים מאוכלוסיות החרמון ודרום השומרון ולגדלם בגנים בוטניים או בגני מקלט. בגן הבוטני האוניברסיטאי בגבעת רם בירושלים מתקיים אוסף הצלה ולימוד מזה 12 שנה. באוסף זה ניתן לעקוב וללמוד על מינים רבים של גיאופיטים מאתרים שונים בארץ. חשוב לציין כי זרעים מאוסף כזה עלולים להיות בעייתיים בשל הכלאות בין אוכלוסיות של אותו המין או בין מינים קרובים. לכן הריבוי בו נעשה כמעט רק באופן אל-מיני (חלקות בצלים, בצלצולים).

איור 8. שום הגליל בפריחה ולאחר מכן בפרי

באוסף הגיאופיטים בגן הבוטני בגבעת רם, צילם - אורי פרגמן-ספיר ©

ספרות:

איג א זהרי מ ופינברון נ 1965 מגדיר לצמחי ארץ-ישראל. מהדורה שלישית. הוצאת המגדיר ירושלים. עמ' 361.

קולמן פ 1985 הסוג שום בישראל. רתם 15: 81.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום - צמחים בסכנת הכחדה בישראל.
כרך ב'. רשות הטבע והגנים: 906-907.

Fragman-Sapir O and Fritsch RM 2011 New Species of *Allium* sect.
Melanocrommyum from the Eastern Mediterranean. *Herbertia* 65: 31-50.

Kolmann F (ed. N. Feinbrun) 1986 *Allium* in Flora Palaestina. Vol. IV. pp
82-83.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: פרגמן-ספיר, א. 2014. חדשות ומציאות: עדכוני תפוצה של שום הגליל בישראל,
כתב-עת "כלנית" מספר 1.

<https://www.kalanit.org.il/?p=1209>

=====